

Tragovima Grgura Barskog

Dražen Zetić*

*don Đuri Perušini
(3. veljače 1879. – 29. lipnja 1944.)
lastovskom mučeniku*

*Dragi Bokelju, lahka Ti harna zemlja
i svjetlost vječna svijetlila u tvojoj hrvatskoj duši.*

---

* Dražen Zetić prve radove objavljuje 1999. u knjizi skupine autora *Naša ognjišta*, kada osvaja prvo mjesto na Lidranu u Hrvatskoj Kostajnici u skupini ponajboljih književnih ostvarenja (poetika). Od 2004. do 2016. godine objavljuje četiri knjige poetsko-proznih zapisa (*Kad za-plaću šargije; Pomirenja; Čudesni dani; 0,1% čovjek*). Kontinuirano objavljuje članke različitih tematika u: *Gekharm* (Armenija), *Pannonisches Jahrbuch* (Austrija), *Русский Вестник* (Zagreb), *Nova Istra*, *Gornjogradski književni festival* (zbornik), *Serilia – časopis studenata za arheologiju* Sveučilišta u Zadru, *Nova prisutnost, Osvit* (Mostar), *Bosna franciscana* (Sarajevo), *Lađa, Klasje naše ravni* (Novi Sad), *Riječ* (Brčko), *Zeničke sveske, Marulić, Motrišta* (Mostar), *Krapinski vjesnik, Obnovljeni život, Moslavačka zrcala, Život* (Sarajevo), *Behar* (Zagreb), *Književna Rijeka* (Rijeka), *Hrvatski glasnik* (tjednik Hrvata u Mađarskoj), *Hrvatske novine* (Subotica). Stalni je kolumnist na portalu kustodija.com, prometej.ba, kamenjar.com, radio Dux (Donja Lastva – Tivat u Boki kotorskoj) i u časopisu *Fighter* (časopis o beskućništvu i siromaštvu). Pjesme su mu i priče prevedene na više svjetskih jezika (njemački, španjolski, ruski, ukrajinski, talijanski, engleski, turski, danski, francuski). Član je Društva hrvatskih književnika i Hrvatske bratovštine Bokeljska mornarica 809.

Caravaggiov tesar

Arhivolti.
Grifoni.
Pokladne povorke.
Konfeti.
Korijandoli.
Obasjana zviježđa žeravicama
drevnih siruša... kerubina.
Čista srijeda.
Odrazi
osirotjelih
duša
u
smaragdnim preludijima
usahnuh
rijeka.
U bijeloj halji
Uskrsli iz Emausa.
Hodi.
Je li to onaj *Caravaggiov* tesar
koji je
izdahnuši
uskrsnuo...

Pali su goloruki ljudi

Popodnevlja.
st. Georg (Saint George... sv. Juraj)
Gea
(prvi veljače tisuću devesto osamnaeste).
Jaki vjetrovi juga.
Olovne kiše.
Crvene... bijele
zastave.
Đenovići
rodni kraj slijepa Orfeja
potonulih zidina antike.
Posljednji časi.
Pisma.
Mornari pred strijeljanje.
Uzdasi.
Pucanj!
Pali su
goloruki ljudi...

U predzorju Kandelore

U predzorju Kandelore.
Izmigoljeni odsjevi vrela srebra.
Izmoljena *echa* Očenaša.
Prozebli frtalji sata,
u klesarskoj maniri
Herr Stvoritelja.
Na sjevernoj obali,
stoji crkvica sv. Petra.
Prvih monaških duša.
Od deveta stoljeća
skita se,
neki čudan tip.
Duga kosa.
Marama na čelu.
Punker! Metalac! Rocker!
Preko puta škvera.
Čeka. Kuca. Smrzava se.
Vele
Galilejac!
Simpatičan momak.
Posvuda ga ima
u Boki!
I po brdima.
I po moru.
I po ulicama.
I po kućama ljudi zaljeva.
I ča da vam rečem?
U Bijeloj,
susretoh Isusa!

Tek jedino Knjige mrtvih govore

Sivi bezlični teatar
zadrijemala zatona.
Napuštene vale.
Pokoji novčić s rimskim likom
boga Hypona. Junone...
Mauzoleji duša.
U tami. Samoći. Okovima. Pritaji.
Na nekoj galiji. U skriptorijima nijemih redovnika.
Stare kavane.
Bez kruha, vina, dodira ruku, poljubaca...
Kuga.
Nevjenčana plemkinja iz starih salona.
Kradomice k'o gavran
kida... lomi... otima.
Razbojnica.
Otmjena u korzetu.
S voštanim pečatom, svilenim koncem.
Uzima.
Serdare. Dojenčad. Sakristane.
Porodilje. Kartografe. Slijepce...
I ne mari
za
okrvavljele zidine,
smrt u njima.

Prognani sinovi Evini

Čij' to glas
vapije,
gorski dusi.
Prognani sinovi Evini.
Čija to majka
ćuti
pod križem mrtvih.
Moli,
u boli.
Pogaženih vjenčanica,
preranoj smrti ljiljana.
Obamriješe
u
tamnici.
Okovane duše.
Jauci.
Vjetroviti časi
kad
dijete Isus,
iza
brda,
otvara
oči
Majci,
nevinoj
djeci...

Kishat*

Mrtva varoš.
Svač.
Očudene duše.
Starovjerja
u
okrajcima oskvrnutih grobova.
Folari.
Ogrlice staklenih perli.
Privjesci s Jaganjcem Božjim.
Naušnice.
Posrebrena prstenja.
Čije li su ih ruke nosile...
Ukrašene čaše od pečene gline,
krčazi.
Kaleži s patinom od kositra.
Porušene kiklopske gradine episkopova grada.
Odlećele bijele ptice.
U najezdama razjarenih konjanika,
barbara.
Ostahu
razvaline...

---

* alb. *Kishat* (Kišat), crkve; Svač – srednjovjekovni grad crkava.

Via Egnatia

Usanule
straže.
Uminule
arkebuze...
muškete.
Skadarske.
Dračke.
U
brončanom žaru,
gordim koracima
ratnika.
Pradavnim
šaptajima
zatamnjenih
voda...

Bokeljski Krist

Bokeljska Krista nađoh poleguta u crkvi majušnog ribarskog mjesta Lepetani (od peraških plemića *Petani*). Slučajno ga susretoh u nekom ormaru (smedkaste boje), u niskoj sakristiji, gdje negda parosi i ministranti zaodijevahu svoja misna ruha. Pohabani rubovi izbljedjelih venecijanskih povelja zборе da trobrodni hram potječe iz 1760.-ih, i da je posvećen onom bosonogom Portugalcu, svecu Antunu. Izgleda da nikada nije bio iz nekog razloga dovršen, da jedan brod nikada nije sagrađen. S desne vanjske strane, ispod napuklih stjenovitih ploča nalaze se počivališta, uski grobovi neznanih pomorskih duša. Tu bjehu posljednji ispraćaji Bokelja Hrvata, Romana... i njihove čedne djece!

Puno sam vremena proveo moleći, šuteći, u toj crkvi. Nebrojenim gluhim časima obitavajući u kanonici, koja je nekoć sagrađena tik do zidina crkve. Sjedinjena su oba kamena zdanja, kao dvije zaljubljene duše. Izbljedjela u nekim davnim protutnjalim neverama. Noću sam često znao sjesti na vanjske skaline i promatrati blijede frakove urara Mjeseca, te robusne bracere, kako se do ponoći izmjenjuju u Verigama (uskom tjesnacu između dviju obala).

Proslavljeni Krist. To je moj Krist. Bez jedne ruke, s crvenom tunikom... upečatljivim mirisom dotrajalih muzejskih artefakata. Nažalost, toga vreloga bokeškog kolovoza nisam ga obrisao od prašine (niti u crkvi, niti u samoj unutrašnjosti svoga srca). Fotografirajući ga satima, vratih ga u derutni kovčeg goropadnih samoća. Ponadati je se da ću jednog dana opet hodočastiti u tu bogomolju te svoga Krista umiti, poljubiti... zagrliti!

Krist iz Emausa, poput napuklih rozeti, svjedoči o duhovnom ozračju, šutnji zamagljenih vitraža. Povrh baštine mramorja (tropruta pleterja i kitnjastih akantusovih cvjetova) postoji još baština Duha, koja se ne daje olako stoljećima preklesati!

Okamenjeli tragovi burnih ljetina historije - prkose u bezglasnim snima sarkofaga, nekropola, urni. Nečije kćeri (majke) ubiru svježe cvjetove raskošnih bokeljskih đardina. Cvatu bijeli jasmini pred onijemjelim kipovima bokeških svetaca.

Hoće li *Sinovi ribara* u bdijenjima Vazma... prositi za *milost* u okrilju Ras-peta Boga... kao što su to njihovi preci nekad činili... Bokeljski Krist bez ruke u Jaganjcu Božjem sklapa otvrdle sinovske ruke, rožarija u njima. Jedini darujući smiraj Zaljevu...

Nekrolog jednoj djevi

Pod dinarskim masivom Orjena pomaljaju se vjekoviti obrisi srednjovjekovnih luka, sidrišta Tvrtkova grada. Krnje hridine *Punta d' ostro* (rt Oštro). Osunčana pročelja starih elegantnih dama. Tartane pod teretom soli. Pokoji svetac (zaštitnik) u nadsvođenim kupolama. Kosti zaboravljenih junaka. U trijumfima slave i poraza. Rekvijema života i smrti. Rastajahu se tijela. Ogoljela...

U sjeni južnih palmi, slabašni odjeci orgulja svečanih nedjeljnih slavlja. Jedna prašnjava niša. Obrubljene rese oko uzglavlja. Prozirna čipka. Usahle zjenice. Djeva. Plemkinja. Položenih ruku na prsima. Profinjene ženske cipele. Justina. Relikvija. Mučenica. Je li ju shrvala neka teška bolest (tuberkuloza, malarija), nesretna ljubav... 'ko će znati... Je li grijeh izgovarati njeno ime... Buditi je...

Tajanstveni ercegnovski samostan, jedvice nekih petsto metara od gradske varoši. Vreve. Svite. Neizvjesna gradnja konventa smješta se oko tisuću sedamsto osamdeset devetoga Gospodnjega ljeta, tik do mjesta tadanjeg novljanskog grobišta. Sama predodžba skrovita zdanja uprizoruje opskurne arhitektonske akribije. Dvije pobočne kapele. Na svilenu odru, s desne strane posvećeni oltar Blažene Gospe Neoskvrnuta Začeca. Malehni križ izjedan od neumornih naraštaja biša...

Ponerijetko se u samoj Boki znadu susresti svetišta padovanska čudotvorca (srebrnih očiju Duha) sveca Antuna. Ali i Kanli kule, te barem jedna od četveriju gradskih kapija (vrata). Čuju se i grenadiri... inatni takti olovnih brojčanika. Dželat u prolaznosti. Bezimeni sekundanti u dvobojima romantičnih elegija ljubavi. U drevnom hercegovom gradu može se posjetiti i rezidencija pisca Goyinih avantura i naizgled bezazlena panorama naspram zloglasna zatvora feldmaršala Mamule... tragična prisjećanja jednog pjesnikova brata...

Uz skroviti primorski klaustar negdar bješe i vojnička konjušnica, od koje se desetljećima namicahu pozamašne svote škuda. U doba Danteova prevoditelja, oca Uccellinija (*Tice*), prečasnja kotorska božanstvena arhonta, jedanaestog studenog tisuću osamsto osamdeset devete pojavljivahu se na jutarnjim bogoslužjima revni pratri Trećoredci. Posljednji baštinici istrgnutih stranica milozvučnih glagoljskih evanđelistara...

Crkve iz vode i kamena

(priča o jednom zaljevskom dragulju)

Ispod lovcenska stijena, tajnovite askrejske duše. Ljupke. Zasvođene. Zaboravljene. U impresivnoj scenografiji stotinu Karacajevih motiva. Skriveni ostaci podnih mozaika, keramike, negdašnjih amfora za ulje, vino... tu nekoć bjehu mlinovi, vodenice. Tipični srednjovjekovni prsteni ulica. Okamenjele ptice skončalih carstava... Urbana topografija. Sabite uličice. Dva sveca. Jedini svjedoci sjena na kamenim pločnicima...

Skriveni zaljevski dragulj. U svojim pomorskim odisejama uplovljavahu i Kartažani u Crnoduboku rijeku (kako zvahu Boku), tragajući za zlačanim jantarom. Drevni anali spominju *Cattarum* u djelu nekoga nepoznata pisara Ravenjanina, negdje u sedmom stoljeću. Krišom, jedne olujne noći, 13. siječnja 809. godine, prispijevaju relikvije frigijskoga mučenika sv. Tripuna. Otada gradska svita, kao i plemenita Bratovština, ne prestajahu niti jednoga Gospodnjeg ljeta slaviti svoga zaštitnika, vjerna lučonošu kroz burna poglavlja prošlosti...

Pored korita potoka Šuranj postojao je još u devetom stoljeću benediktinski samostan, još jedna potihla oaza svetoga apostola Petra. Nemjerljivi dosezi tih rasadišta duha i milosti, pisma i mudrosti rijetko se s čime mogu mjeriti. Neumorni pregaoci znanja, ostavili su traga u svim zapisima ljudska života. U asketskoj šutnji svojih opatija (uz graditeljsku baštinu oratorija), predano su njegovali samostanska blaga inkunabula... kartulara, i čovječanstvu budili nadu u strašnim galijama rata...

Sedamnaest rimokatoličkih crkava i kapela. Rekli bi priprosti ljudi, da tu niču crkve iz vode i kamena... kao što su negda nicali brojni prosjački redovi, zadudžbine, kampanjuli... Katedrala sv. Tripuna. Monumentalna ljepota u purpuru jugoistočna Mediterana. Dragocjena riznica sakralnih blaga (oltara, medaljara, monstranci), nadaleko poznatih kotorskih zlatara. Nekoć su ispod njenih lođa odjekivali zvuci tambura i truba, povici s podnevnih pazara...

U tom neiscrpnom lapidariju duša još slučajne prolaznike zadivljuju stare Karampane... Agore. Barokne ograde od lijevana željeza. Zelenkaste rebrenice korpulentnih palača. Na nekoj bezimenoj pjaci četiri stoljeća staro stablo. Ućutala spomen-ploča tisućgodišnjice hrvatska kraljevstva. I jednoć usnula vezilja u sarkofagu, isposnica Hozana...

Barski epitafi

»Niko me vidi. I ne traži u iznenadnom miru. Ptica je dolećela i čujem lepet njenih krila u krošnjama drveća.«

Mladen Lompar, *Kosara i Vladimir*

Zarana... izbljedjela prisjećanja beneventane na pergameni. Otisci pečata u osebujnoj heraldici. Staloženi pokreti profinjenih ruku. Istančana ljepota ukrasa. Opora rustičnost minijatura povijena lišća polovice dvanaesta stoljeća. Očigledna paleografska suglasja udisaja pisara drevnih inicijala. Vizionarska oporuka u smiraju jedne epohe. Naizgled, neispunjena nagnuća za nekim ostarjelim sjajem romanike (oltarnih pregrada, pluteja, ambona), mirisom tamjana okađenih svodova bazilike. Kroz ispisane riječi odjekuju davno zaboravljeni otukajući srca jednog iznemoglog monaha... samozatajnog kroničara u razmeđuima prohujalih epoha... nerijetko nemirnih raskrižja svjetova Istoka i Zapada...

U zamasma vitra... ušutjele ruine porušena grada... 'ko će blagoslivljati čela znamenom križa iz stoljetnih kamenica posvećenih voda... koji će glasi iz kripti stare ratačke opatije (na osamljenim modrinama rta) izmoliti tisuće misa za njihove barske... dukljanske duše... anđeli sveca Vladimira il' njegova vjerna ljubav, šćer makedonska cara Samuila: »Kosara je žalila / više nego što se to riječima da iskazati / okonča život kao kaluđerica / i bi sahranjena u crkvi Svete Marije / do nogu svoga muža.« (Mladen Lompar, *Kosara i Vladimir*)

U osjenčalim časima gorde planinske vrleti danomice prebivaju oronuli bedemi, dvotisućljetna starica maslina, opustjeli kaštel d' Antivar. Na umoru, hroma hoda historije, ponegdje se raskrivahu bjeline ostataka drevnih ploha katedrale sv. Jurja, čudnovati žubori vode u ilirskom zdencu, fragmenti freski mornarske crkvice sv. Nikole (dijela nekoć glasovita obitavališta bosih redovnika sv. Franje iz Asiza). U ognjima minulih bojeva ostahu još poneki Božji dodiri, vidljivi tragovi Duha. Prečista Krajinska... jedno od posljednjih počivališta bogoljubna čovika. Položeni ogrtač na kamenitom kovčegu. Krvlju ispisana ljeta pogubljenja. Okrunjena aura i dalje svijetli... u tisućljeću hvalospjeva mlađahna Sunca...

Grgure... Neka te ne bude strah. U tonućima zvijezda rodit će se neka druga deca. Bit će zlatna mnogaja ljeta, u vjeri svojih otaca. Glagoljat će. Pisat rodoslovlja. Rasvjetljivati tamu širokim bulevarima tvoga pitoma Bara... negda višestoljetna kraljevstva Prevalisa. Proći će neki drugi trubaduri pjevajući *Epitafe* jenome epskome polisu, što je nekoć cvao u podnožju padina usnule dive – rumene devojke Rumije...

Historija zvona

Iz dubina mračnih tornjeva razliježu se simfonijske jeke uskršnjih zvona. Naraštajima ljevači zvona prenose znanja (od grada do grada), ponegdje i do četrnaest koljena s oca na sina. Pisana vrela posvjedočuju da se već u Marcijalovim *Epigramima* spominju neka zvona (gong ili cimbal). U skladnim ljepotama ritma, nerijetko odzvanjaju u pedesetak različitih melodija. I tako vjekovima nastajahu impresivne skladateljske partiture, višeglasja akorda u molu... duru...

U primorskim krajevima, iznad ogoljelih stjenovitih rasjeda, osobito su vrijedna udivljenja prostodušne trodijelne preslice ranih predromaničkih crkvice. Među kojima se posebice ističe devetstoljetna budvanska ljepotica (u jugozapadnom dijelu staroga grada) *Sancta Maria in Punta* ili *Sancta Maria Buduensis*. Ovo minijaturno kameno zdanje potječe iz osamsto četrdesete godine, izgradili su je revni isposnici sv. Benedikta i danas predstavlja samo tek omanji dio nekada širega kompleksa benediktinskog samostana.

Usto postoje i zvona koja nikada nisu zazvonila, i koja nigdar neće zazvoniti. Riječ je o nadaleko poznatom rartitetu zvonoljevačkih obrta, čuvenom spomeniku ruske (pravoslavne) kulture, *Carska zvona (Car Kolokol)* u Kremlju iz tisuću sedamsto trideset druge. Nadasve nepravedan usud najvećega zvona na svijetu lijevanog u devetnaest peći (195 tona, 6.60 m). Uz budvanska i kremlijska, svakako je vrijedno spomenuti i grčevitu borbu narodnog prosvjetitelja i plebejska tribina fra Grge Martića, kojemu je nekim višnjim mirakulom pošlo za rukom da od Osman Topal-paše tisuću osamsto šezdesete pridobije blagonaklonost i ponajprije zazvoni svojim kreševskim... pa desetak godina kasnije i sarajevskim zvonima...

Povijest zvona slična je povijesti rađanja i umiranja čovjeka. Pobožanstvenjena. Rđava. Neizvjesna. Epska... U jednom trenutku rastaljuju se poradi suludih vojničkih pohoda (glomaznih topova, kugli, sablji), a u drugom već kuju u ljestve koje vise između neba i zemlje. Namah u grimizu krvi, povezuju i razdvajaju. Povrh samozatajnosti mistična trenutka, ti neobični cvjetovi kamenih gorostasa posvećuju milost pred vječnim prijestoljem Mudrosti... dviju obećanih duša...

Zvona. Polaganim taktom skrovitih meštarskih radionica, u svome tihom nastajanju, oblikuju se u zvonolike ruine bakrenih vijenaca. U višestoljetnim pokretima vještih majstorskih ruku, kao nekad hitni brzozavi (nijemi glasnici telegrafskih žica) navješćuju... Umiruće čase redovnika. Nedjelje. Svečanosti. Ure za molitvu. Ispraćaje. Nevremena. Ustajanje robova. Glad. Opsade. Pošasti. Predaje...

Odvajkada se na njima mogu iščitati raznoliki motivi reljefa, osebujna rješenja intrigantnih kovačkih izraza. Mesingana slova. Krsna imena. Signature izlivanja. Brončane ruže, dekorativni pečati i grbovi nekih ckvenih prelata, plemićkih dobročinitelja. Gdjekad su postajali i prestižni statusni simboli, privilegirani društveni amblemi za ugledne dvorske aristokrate, gradske patricije, cehovske zanatlije...

Na kraju, ostaju tek (ne)upražnjena snatrenja sitnih sati gluhe noći: koliko su samo puta pozvonila svojim pomrijelim zvonarima, njihovoj čednoj dici... i ženama u crnini... Historija zvona o tome šuti, ne bilježi...

U hramu pomoraca

Gaete. Bellinijeve Madone. Zaboravljena bratstva kamenarovih sinova. Pozelenjeli otisci zlatnih kolajni. Emajlirani kraški pejzaži. Opijela. Barokni oltari od kararska kamena. U zanosu nepoznata kipara zatečene figure anđela. Samozatajni koloriti slikara Kljakovića. Obrisuljanih slika na stropu sv. Eustahija. Hram pomoraca. Dobrota. Nepochjenjiva Krv Krista, pozlaćene pokaznice (*zemlja namočena krvlju, komadići stupa i trnje...*). Ruinama samoće skrivene brodske ure. Dijamantni pijesak u ustima tišine. Primorske tapiserije. Čipke izvezenih komižola, u škrinjama od orahovine. Čute. U paučini pokorene...

Nigdi ga na svitu nima

Liti, u sparnim sutonima, zrcale se kristali stare Dalmacije. Kalete, granitne kupole bezbrojnih *čarkava*, uski portuni, dikoji neoklesani natpis, alegorijski znakovi i naivni portreti neznanih ljudi. Opjevan. Obljubljen. Obiseren. Ovjenčan. Okršten. Perast. Junak. Zanatlija. Trubadur. Mornar. Nestvarni raj pospalih anđela, snenih čarolija i perivoja mirisa kala... glicinija. Ustreptali plamen. Kavalir. Prorok... *Nigdi ga na svitu nima*. Osmjehuje se ka dite, zaneseni barokni pitur, zaljubljena primorkinja. Nad njime, na obgrljeloj hridi, vjekovima bdi lipo lice škrpjelske Bogorodice. Satkan od svilenih bilina kamena, kula sv. Križa, nepredvidivih uzdaha mora, opire se... gusarima iz Berberije, dizdarima... gvozdenom dahu kadena na galijama... sjeti u njima...